

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРИРОДНОГО РУХУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Стадник А.М.

к. держ. упр., доцент ДонДУУ,

Волков Д. А.

група М-12-1 ДонДУУ ,

Комар О. С.

група М-12-1 ДонДУУ

В статті проаналізовано сучасний стан демографічної кризи в Україні. Визначені специфічні риси і новітні тенденції природного руху населення, їх вплив на перспективи його подальших змін. Запропановані шляхи вирішення демографічної ситуації в Україні.

Ключові слова: демографічний процес, природний рух, населення, депопуляція, перепис населення, смертність, народжуваність, міграція, приріст населення, довголіття.

В статье проанализировано современное состояние демографического кризиса в Украине. Определены специфические черты и новейшие тенденции естественного движения населения, их влияние на перспективы его последующих изменений. Предложены пути решения демографической ситуации в Украине.

Ключевые слова: демографический процесс, естественное движение, населения, депопуляция, перепись населения, смертность, рождаемость, миграция, прирост населения, долголетия.

In article analyzed the modern consisting of demographic crisis of Ukraine. Specific lines and newest tendencies of natural motion of population are certain, their influence on the prospects of him subsequent changes. The ways of the decision of demographic situation in Ukraine are proposed.

Key words: the demographic process, natural movement, population, depopulation, population census, mortality, birth, migration, growth of population, longevity.

Постановка проблеми. Демографічні процеси розвиваються під впливом соціальних, економічних, політичних процесів тощо. У свою чергу демографічні процеси впливають на рух усіх інших суспільних процесів. Розкриваючи зміст феномену демографічної кризи, одні дослідники-фахівці наголошують переважно на довготривалому

скороченні населення за рахунок його природного руху як ознаці кризи, інші – цілком слушно зазначають, що кризовий стан демореальності визначається саме поєднанням природного убутку з погіршенням якості населення (стан здоров'я), а отже депопуляція є лише однією зі складових демографічної кризи. Тому відстеження і дослідження результатів природного руху населення України, взаємозв'язків кількісної та якісної компонент його відтворення набуває особливої актуальності в сучасний період розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем природного руху в Україні присвячені роботи багатьох вчених. Значний внесок у вивчення і вирішення цих проблем зробили українські дослідники: Д.П. Богиня, В.М. Геєць, Г.К. Губерна, М.І. Долишній, В.В. Дорофієнко, В.М. Лобас, О.Ф. Новикова, О.Г. Осауленко, С.Ф. Поважний, та інші.

Метою статті є дослідження проблеми тенденцій природного руху населення України, та визначення шляхів його подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Природний рух – це безперервний процес оновлення населення за рахунок появи одних життів і зникнення інших. Об'єктом дослідження природного руху є такі статистичні сукупності: чисельність померлих, чисельність народжених, число зареєстрованих шлюбів та розлучень, а також чисельність всього населення та окремих його контингентів (дітородний контингент жінок, шлюбоздатне населення).

В Україні сучасна демографічна ситуація викликає занепокоєння. Скорочення чисельності населення, зниження тривалості життя і народжуваності, від'ємне сальдо міграції стали характерними ознаками демографічної ситуації в країні.

Таблиця 1

Абсолютні показники природного руху населення за періоди 2000-2012 років по Україні [1, ст. 174]

Показники	Роки							
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2012
Кількість народжених, тис. осіб	385,1	426,1	460,4	472,7	510,6	512,5	497,7	502,6
Кількість померлих, тис. осіб	758,1	782	758,1	762,9	754,5	706,7	698,2	664,6
Природний приріст (скорочення), тис. осіб	-373,0	-355,9	-297,7	-290,2	-243,9	-194,2	-200,5	-162,0
Кількість померлих у віці до 1 р., осіб на 1000 народжених	11,9	10,0	9,8	11,0	10,0	9,4	9,1	9,0
Кількість зареєстрованих шлюбів, одиниць	274,5	332,1	355,0	416,4	322,0	318,2	305,9	355,9
Кількість зареєстрованих розлучень, одиниць	197,3	183,5	179,1	178,4	166,8	145,4	126,1	61,9

У багатьох виданнях, а також офіційних статистичних матеріалах стверджується, що сучасна демографічна ситуація в Україні – це четверта демографічна криза, яка спостерігалася в останнє десятиріччя минулого століття. Головним фактором цього процесу є постаріння населення та його депопуляція. Це означає, що наступні покоління менші за попередні. Головним чинником, тут є постійне зниження народжуваності.

Несприятливі тенденції в демовідтворенні зв'язані насамперед з деформацією шлюбно-сімейних процесів. Адже мова йде насамперед про зміну соціального статусу жінки, розширенні сфери її позасімейних інтересів, підвищенні рівня зайнятості. Так чи інакше, але зараз поширена практика відкладати шлюб і народження дитини – особливо другого і третього. Тим часом тільки третя дитина гарантує розширене демовідтворення.

Відкладання народження дитини з тимчасового явища перетворюється в постійне. Зараз дві третини родин з дітьми до 18 років мають лише однієї дитини. Економічною основою несприятливих процесів є поступове звільнення родини від виконання виробничих функцій. Більше не діють такі економічні фактори багатодітності, як потреба в робочих руках для селянських чи господарств розрахунків на матеріальне забезпечення в старості (останнє – унаслідок різкого зменшення дитячої смертності і встановлення державного пенсійного забезпечення).

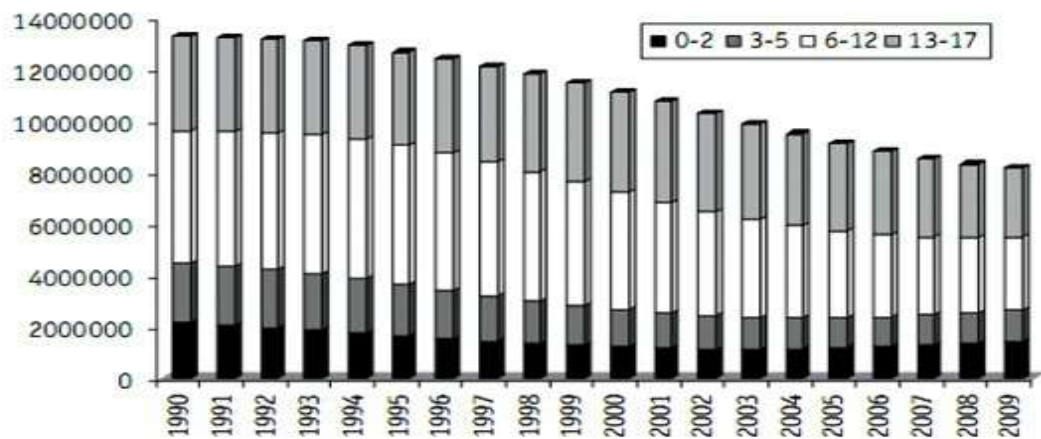

Рис. 1 Чисельність дітей віком до 18 років на початок 1990-2009 рр., осіб [2, ст. 31]

Всі дії попередніх урядів, включаючи підвищені єдиноразових виплат при народженні дитини, трохи сповільнили темпи скорочення корінного населення країни. І все-таки ми, як і Європа в цілому, залишаємося країною з негативним приростом населення.

Дані переписи населення свідчать про те, що за останні роки намітилося значне скорочення темпів приросту населення України, причому характерно воно для всіх груп поселень.

Таблиця 2

Стан здоров'я населення України і Євросоюзу [3, ст.17.]

Показник	Україна	Євросоюз
Смертність (на 1 тис.чол.)	16,7	6,7
Тривалість життя, років	68,1	74,0
Тривалість здорового життя, років	59,2	67,0
Приріст населення (на 1 тис.чол.)	-5,7	4,1

На процесі демовідтворення негативно позначаються міграції. Серед мігрантів переважають представники найбільш продуктивних у дітородному й економічному відносини вікових груп. Якщо родина мігрує в повному складі, вона здебільшого утримується від народження дітей на чужині, а розриви з родинами негативно позначається на народжуваності.

Таблиця 3

Основні напрямки міграції населення у 2012 році [1, ст.179]

	Осіб			На 10 тис наявного населення		
	прибули	вибули	сальдо	прибули	вибули	сальдо
Усі напрямки міграції	669397	652301	17096	146,4	142,7	3,7
У межах України	637713	637713	-	139,5	139,5	-
внутрішньорегіональна	379542	379542	-	83,0	83,0	-
міжрегіональна	258171	258171	-	56,5	56,5	-
Міждержавна міграція	31684	14588	17096	6,9	3,2	3,7

Результати досліджень свідчать про те, що позитивне міграційне значення спостерігається в регіонах, де висока концентрація міського, працездатного, зайнятого населення і низьке навантаження на одне вільне робоче місце, негативне – де висока концентрація безробітного населення, концентрація сільського населення, значне навантаження на одне вільне робоче місце.

Одна з найважливіших глобальних тенденцій останніх десятиліть пов'язана з фундаментальними змінами в демографічній динаміці. Ці зміни обумовлено двома чітко вираженими процесами: зниженням народжуваності й збільшенням тривалості життя (завдяки прогресу охорони здоров'я й поліпшенню життєвих умов). На зміну минулому «сторіччю зростання світового населення» прийшло «сторіччя старіння». Відзначимо, що зіставлення фактичних демографічних показників з попередніми прогнозами свідчить про їхню достатню точність, тому пророкування заслуговують самого серйозного відношення.

Вимір довголіття відображає можливість людей прожити тривале й здорове життя. Хоча прямого зв'язку між довголіттям і здоров'ям населення немає (наприклад, нерідко молоді та здорові люди гинуть у військових конфліктах, а хронічно хворі з допомогою медицини живуть довго), однак будь-яке збільшення тривалості життя в кожному разі бажане для людей. Значення продовження життя полягає у загальній переконаності в тому, що тривале життя цінне як саме по собі, так і з огляду на різні непрямі переваги, тісно пов'язані з більшою тривалістю життя, наприклад, з огляду на більше можливостей скористатися перевагами освіти, високого рівня життя тощо. Виміром довголіття обрано показник середньої очікуваної тривалості життя при народженні. Це один з найпоширеніших показників міжнародної статистики. Він розраховується майже для всіх країн за зіставною методикою і виражається, як правило, в роках.

Загальносвітові демографічні тенденції особливо сильно проявляються в Україні. До початку 1990-х років динаміка чисельності населення в нашій країні була близька до динаміки найбільш розвинених країн. Після цього зростання населення змінилося скороченням, і лише до кінця XXI в. очікується стабілізація його чисельності. При цьому частка літнього населення в Україні близька до

показника найбільш розвинених країн і суттєво вище, чим у середньорозвинутих (тим більше в меншрозвинених). Ми близькі до розвинених країн і з погляду динаміки питомої ваги літнього населення

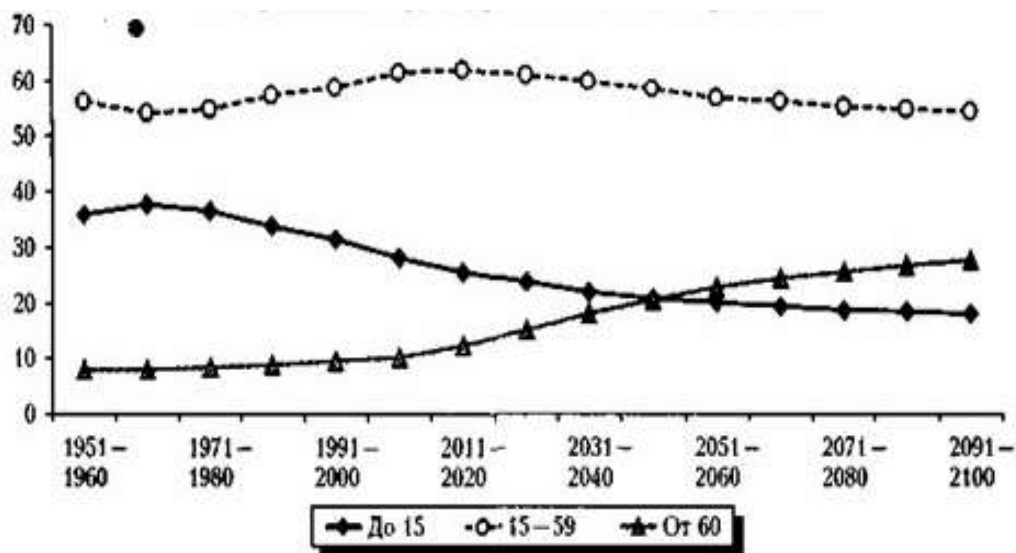

Рис. 3. Вікова структура населення світу (%) [5, ст. 53]

Майбутні демографічні зміни неминуче будуть мати численні соціальні й економічні наслідки:

1. Зсування структури попиту через зміну вікової структури населення.

Це торкнеться попиту на ринкові товари й послуги, але – що важливіше – і попиту на послуги, забезпечувані державою. З підвищенням віку збільшується потреба в послугах охорони здоров'я, а найбільш літнім часто потрібно додаткова соціальна опіка. У той же час зниження народжуваності приводить до зменшення числа учнів середньої школи.

2. Зміна обсягу й структури заощаджень.

Оскільки періоди формування й використання заощаджень чергуються, зрушення у віковій структурі населення суттєво впливають на їхню динаміку. При цьому відзначимо, що скорочення питомої ваги молодших груп знижує навантаження на працююче населення, а зріст

чисельності старших груп створює додаткове навантаження на державні фінанси, збільшуючи потребу в трансфертах з бюджету. Як наслідок, змінюються попит на фінансові активи і їх вартість, а також ринкові процентні ставки.

3. Зниження пропозиції праці через старіння населення.

4. Значне збільшення потреби в бюджетних ресурсах внаслідок росту частки літнього населення.

5. Істотна зміна потоків фінансових ресурсів і зобов'язань між поколіннями.

Так, «легкий» спосіб вирішення бюджетних проблем, обумовлених демографічними тенденціями, полягає в нарощуванні державного боргу. Інший канал порушення балансу міжпоколінних відносин пов'язаний зі зміною співвідношення між чисельністю працівників і пенсіонерів в умовах розподільної пенсійної системи.

Негативні показники демографічної ситуації ставить під загрозу виконання Україною тих глобальних Цілей розвитку тисячоліття до 2020 року, що безпосередньо стосуються природного руху населення країни.

Рішення демографічної ситуації потребує державної політики, спрямованої на розвиток соціальних ресурсів здоров'я, що здійснюватиметься на національному, регіональному, індивідуальному рівнях у спосіб здійснення реформи системи охорони здоров'я, формування відповідної нормативно-правової бази, забезпечення міжвідомчого та міжгалузевого співробітництва, реалізації національних програм зміцнення здоров'я, удосконалення податкових важелів, пропагування здорового способу життя, формування у населення мотивації до покращання здоров'я з використанням засобів масової інформації, освіти та виховання [6, ст. 34].

Висновки. Сучасний стан народжуваності в Україні, його структурні характеристики, а також вітчизняні умови дітородної

діяльності населення проаналізовані на тлі ситуації у низці інших європейських країн. Перехід від кризи до демографічного розвитку не може бути автоматичним. Практика демографічної політики в багатьох країнах показала неефективність її традиційних заходів (сімейні надбавки, відпустки по відходу за дитиною, продовження відпусток матерям і т.д.), тому що важливих успіхів у поліпшенні демографічної ситуації вони не приносять, а тим більше, коли вжиті заходи носять лише частковий, аж ніяк не комплексний характер. Праві ті дослідники, які вважають, що найкраща демографічна політика – це ефективна соціально-економічна політика.

Список літератури.

1. Україна у цифрах у 2011 році. Статистичний збірник/За редакцією О.Г. Осауленка – К.: Державна служба статистики України, 2012р. – 251 с.
2. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. — К.: ТОВ «Основа-Принт», 2009. — 248 с.
3. Лянной И. Здоровый аппетит. //Ж.: «Бизнес», 2010. - №1-2(884-885). – с.17
4. Надрага В. Трудовая миграция: вызовы для Украины// «Зеркало недели. Украина» - №5, - 2011- С. 3-4
5. Кудрин А., Гурвич Е. Старение населения и угроза бюджетного кризиса// Вопросы экономики. - 2012,- №3. - С.52-79
6. Модернізація України – наш стратегічний вибір : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К., 2011. – 416 с.